

חמשה עשר באב *

פון א גזירה ועונש (יום שכלו בו מתי מדבר^א, יום שביטל הושע . . . שלא יעלו ישראל לרגל, יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה) אדער א מילוי החסרון (יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה^ב, יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל).

אָבער בנוגע דעם לעצטן טעם, יום שפסקו מלכרות עצים למערכה^ג דארף מען פארשטיין: וואס פאר א מעלה (מיו-חדת) וטוב איז דא אינעם הפסק פון גרייטן עצים למערכה, וואס צוליב דעם זאל דער טאג זיין א יו"ט — און דערצו נאך א יו"ט גדול וואס לא הי' יו"ט כט"ו באב (וכיום הכפורים?) — מ'האט דעם טאג אויפגעהערט טאן אן ענין לצורך המקדש ווערט דאס א יו"ט? — און רב

א. אויף דעם וואס די משנה זאגט „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים“ בריינגט די גמרא^ד כמה טעמים פון אמוראים אויף דעם יו"ט פון ט"ו באב: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, יום שכלו בו מתי מדבר, יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל, יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. און צום סוף בריינגט די גמרא „רבה ור' יוסף דאמרי תרווייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה^ה דתניא רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך^ו תשש כחה של חמה ולא היו כורתיים עצים למערכה לפי שאינו יבשין אמר רב מנשיא וקרו ל' יום תבר מגל“.

ביי די אלע פריערדיקע טעמים איז פארשטאנדיק פארוואס דער טאג איז אנגענומען געווארן אלס א יו"ט, ווייל עס האט זיך דאן אויפגעטאן אן ענין טוב ותועלת פאר אידן — דער ביטול והפסק

(א) וסיום מס' תענית.

(1) תענית כו, ב.

(2) שם ל, ט"ז ואילך. ביב קכא, א ואילך. וראה גם ירושלמי סוף תענית. פתיחתא דאיכיר לג.

(3) כ"ה בגמרא תענית שם לפנינו. ובבב שם יום שפוסקין בו. ועד"ז הוא בעי תענית שם, יום שהיו פוסקין בו מלכרות עצים. וראה לקמן בפנים.

(4) כ"ה הגי' בעי (תענית ובבב) שם. ובגמ' תניא. וראה דקס.

(5) כ"ה בתענית. ובבב, כיון שהגיע חמשה עשר באב כ"ה. ומשמע קצת, שגם ביום ט"ו באב לא היו כורתיים. ובדברי ר'א הגדול באיכיר שם: נחא

בחמשה עשר (מכאן ואילך תשש כחה של חמה). ובבב שם מפרש, כלומר נח בט"ו בו שבו היו נוחים מלכרות עצים למערכה מפני שמכאן כ"ה.

וראה הערה 8 ושחת ט"ז באב תשמ"ב.

(6) ראה פרש"י (ותוס') תענית שם ד"ה שכלו. רשב"ם (ב"ב שם) בסופו. ועשו משתה ושמחה ויו"ט. ובגמ' שם ממשיך. דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא הי' דבור עם משה ובפרש"י, לפיכך יו"ט הוא. ומפורש ברשב"ם, ולכך עשו ימי משתה ושמחה על הדיבור שחזר למשה. ובר"ג (תענית שם) מפורש, יום שכלו מתי מדבר וקבעו יו"ט לפי שחזר הדיבור למשה. — אבל ליתא בירושלמי ואיכיר שם. וכן לא הובא בפי'ה"מ להרמב"ם (וכן בר"ח לתענית שם). וראה מאירי שם. רבינו בחי דברים ב, טז. גבורת ארי תענית שם. ענף יוסף לעי' תענית שם. וראה (ובהבא לקמן) אנציקלופדי תלמודית ערך חמשה עשר באב. ואכ"מ.

(7) ראה חדא"ר ב"ב שם.

(8) בירושלמי ואיכיר שם הובא זה כטעם ראשון, אבל בשניו לשון: שבו זמן קיצה יפה לעצים שכל עצים שהן נקצצין בו אינן עושין מאכולות. ולפי לשון זה מובן מה שהיו עושים אותו יו"ט, כי יום זה הוא זמן יפה — מיוחד לקצצת עצים יותר משלפניו

(א) ראה מהר"ץ חיות סוף מס' תענית, שם הגדולים להחיד"א (מערכת גדולים ערך רש"י קרוב לסוף). ושד"ח כללי הפוסקים (ס"ח אות ג) — אם הפירוש לתענית הוא לרש"י.

איז א טעם עיקרי¹² אויף דער (שמחה וי"ט פון חמשה עשר באב, עכ"פ מער פון די אנדערע טעמים¹³) כאטש אז, כל הנך אמוראי לא פליגי אלא מר גמיר האי מרבי' ומר גמיר האי מרבי'¹⁴.

ב. רבינו גרשום¹⁵ בפירושו זאגט אז די חשיבות פון „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה“ איז ווייל „לפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יום טוב שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה“ — וואס לפי דבריו איז מוסבר דער עילוי פון דעם „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה“, וואס צוליב דעם עשאוהו יו"ט.

דער רשב"ם¹⁶ אבער זאגט, ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין¹⁷ מצוה גדולה כזאת¹⁸, אז די מעלה ושמחה פון הפסק כריתת עצים איז פארכונדן דערמיט וואס מ'האט

12 להעיר מעיון יעקב (לע"י תענית שם); ודאי כולו אמוראי לא פליגי אתנא דריא הגדול שקרו לי יום תבר מגלי' לפי שתשש כחה של חמה בט"ז בו והוא דבר הניכר והנראה.

13 להעיר גם על השינוי דטעם זה משאר הטעמים, שכולם הם זכר למאורע שהי בעבר ופעם אחת, ולטעם שפסקו מלכרות עצים היו בכל שנה ושנה בזמן המקדש.

14 רשב"ם כ"ב שם ע"א ד"ה יום שהותר שבט בנימין.

15 כ"ב שם ע"ב. ועד"י בתענית שם בקיצור.

16 שנשמן בסוף הערה 8.

17 כ"ה ברשב"ם בגמ'. ובע"י. והיו משלימין ומסימין.

18 ועד"י הוא בנמוקי' כ"ב שם. ומפני שבאותו יום היו משלימין ומסימין המצוה היו עושין שמחה גדולה. וכתבו בהמשך לפירושו בד"ה יום תבר מגל.

מנשיא איז נאך מוסיף אז דער הפסק כריתת עצים למערכה איז אזא ענין נעלה ב"ז אז נקרא בשם — מ'רופט דעם טאג מיט א שם מיוחד „יום תבר מגל“!

די תמי' איז נאך שטארקער: לויט ר"א הגדול. אז דאס וואס „לא היו כורתים עצים למערכה“ איז ווייל „תשש כחה של חמה“, קומט אויס אז דאס קומט מצד א חלישות וחסרון אין אן ענין טוב שבטבע וואס בריינגט א תועלת און איז א הכרח כדי האבן (טרוקענע) עצים למערכה!

און פון דעם וואס דער טעם („יום שפסקו מלכרות עצים“) איז א דעת רבים: רבה ור"י (ורב מנשיא)¹⁹ — ניט ווי די טעמים שלפנ"ז, וואס יעדער טעם איז א דעת יחידי²⁰ — איז משמע²¹, אז ער

יפה ענף (הובאו בעץ יוסף) לאיכ"ר שם. כו לא הובא בירושלמי שם מאמר ר"א הגדול. ובאיכ"ר שם הובאו ר"א הגדול ור' מנסיא לאחר שאר הטעמים שהובאו שם (ראה לקמן בפנים).

אבל ברשב"ם (כ"ב שם ע"ב) ד"ה מניסן הביא הלשון ממדרש איכה, שבו כלה זמן קציעה למוזבח, כמובא ביפ"מ שם.

9 ולפי הגי' באיכ"ר גם ר"א הגדול בא לומר טעם היר"ט בחמשה עשר באב. משאיכ' לפי הגירסא שלפנינו בע"י „דתניא“ — דפי' שזה רק ראי' על הענין שמאז אין כורתים עוד עצים. ובכל אופן גם לפנינו מוכח לכאורה שכי' דעת ר' מנשיא.

10 טעם דעולא ודרב מתנה. וגם בג' הטעמים הראשונים, שנאמרה השמועה בשם אומרה, שמן הסתם אף מוסר השמועה סובר כמותו וחשובים כב' דעות (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הלכה ע' רנח, ושי"ג), הרי בהטעם דיום שפסקו לכרות עצים יש ג' דעות כגיל.

11 או ע"ד ומעין הכלל דהדיעה דהגמ' שקריט אליבי' ש"מ דסיל כותרי' (יד מלאכי כלל תט. ושי"ג). וראה תורת חיים כ"ב שם. לקמן הערה 32.

(*) וצ"ע שכתב דברי ר' מנשיא ש.קרו ל' יום חב"ר מגלי' בשם ר"א הגדול. וראה לקמן הערה 32.

(*) ראה „הגהות מא"י בתחלת פ"י הנמק"י כ"ב (א. א) סק"ב.

(*) אבל צ"ע דמביא במדרש דריא הגדול לאחר טעם כמה אמוראים. וראה חודשי הרד"ל שם שמוחק מהמדרש דברי ר"א הגדול ורב מנסיא (וכן — הבי' דיעות שלפנ"ז במדרש).

דאך בנדו"ד ניטא קיין אויסנאם בא כורתי עצים. (ב) ס'איז ניט מסתבר אז מ'זאל קובע זיין א יו"ט וואס זאל ארויס-ברענגען א חסרון אין דער מצוה ופעולה פון כריתת עצים למערכה.

מען דארף אבער פארשטיין: מיטן לשון „מצוה גדולה" איז דער רשב"ם בפשטות אויסן צו מסביר זיין פארוואס חמשה עשר באב איז ניט סתם א יו"ט, נאר — „לא היו ימים טובים לישראל" ווי ער (ויוה"פ), א יו"ט גדול ומיוחד. וצריך ביאור: פארוואס איז כריתת עצים למערכה א „מצוה גדולה", ניט סתם א מצוה? ואדרבה — לכאורה איז עס גאר נאר א הכשר מצוה — אנגרייטן גענוג עצים אין דער לשכה פאר דער מערכה און הקרבת הקרבנות אויפן מזבח:

ובפרט אז אפילו ביי א גמר פון א מצוה ממש (סיום התורה)²² געפינט מען ניט דעם לשון אז דאס איז א זמן פון שמחה גדולה ויו"ט ש, לא הו' ימים טובים²³ כמוהו.

ג. אין דברי רב מנשיא „וקרו לי יום תבר מגלי" געפינט מען אויך צוויי פ"י רושים: תוס'²⁴ איז מפרש „שמונעים מלכרות עצים למערכה", ועד"ז בפי רבינו גרשום²⁵ „מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עצים"²⁶.

(22) ראה טור ורמ"א אריח סתרטיט ס"א. וראה שו"ע פ"א, א"ט. תו"כ הנ"ל הערה 19.

(23) ראה רמ"א שם. וביש"ש שם (הובא בש"ך שם סק"ז) דסיים הו' סעודת מצוה. ולהעיר מלשון היש"ש שם „וא"כ השלמת הספר אין לך מצוה גדולה מזו... דאפילו מי שלא סיים מסכתא זו מצוה רבה שישמח עם המסיים" (הובא בש"ך שם).

(24) תענית שם.

(25) תענית שם.

(26) וכ"ה ברי"ח תענית שם, ובערוך ערך תבר. ועד"ז פ"י ברי"ח ב"ב שם: שהי פוסק מגל מלכרות עצים למערכה.

משלים געווען די מצוה — כשם ווי מ'געפינט דעם ענין השמחה ביי דער השלמה וגמר פון אנדערע מצות¹⁹.

און ס'איז פארשטאנדיק פארוואס דער רשב"ם וויל ניט לערנען ווי רבינו גרשום, ווייל לפי דעת ר"ג איז: (א) העיקר חסר בגמרא — די מעלה וואס „מיכן ואילך היו עוסקין בתורה" ווערט ניט דערמאנט אין דברי רבה וכו' (און) דאס וואס די גמרא איז ממשיך „מכאן ואילך דמוסיף יוסיף"²⁰ — קומט אלס א מאמר נוסף, אלס א הוראה (ניט אלס א טעם) און איז בכלל מדגיש ניט דעם עצם ענין, אז מ'קען דעמאלט עוסק זיין בתורה, נאר אז פון דעם טאג איז „מוסיף מלילות על הימים לעסוק בתורה"²¹, וואס דאס איז שייך צו אלעמען, און ניט דוקא צו די כורתי עצים — ובפרט אז כריתת עצים, איז מסתם, ווי יעדער אר-בעט געטאן געווארן ניט „בלילות", איז

(19) ראה נמוקי שם סוף ד"ה מאן דלא, וגם שהוא מנהג לשמוח בענין מצוה עד שכשהשלימה עושין שמחה ומשתה וי"ט. ובקרבן העדה (לירושלמי שם) „והיו שמחים לגמרה של מצוה". בתלויט תענית שם: וכיון שנגמר מלאכת ה' עשאוהו יו"ט כדרך שעושין סעודה לגמרה של תורה וילפינו לה כ"י. ביש"ש ב"ק סוף פרק מרובה מבאי ראי' מטעם דרבה ור' יוסף דעושין שמחה וסעודה בסיום מסכתא. וכתב „וכי' לשם הר"ץ שמהא שמעינן שמנהג ישראל היא לשמוח ולעשות יו"ט בהשלמת המצוה". ועד"ז נסמן ברי"א יו"ד טרמ"ז סכ"ז.

(20) דלכאורה כ"ה לפי פירושו דר"ג, דהמשך הגמ' „מכאן ואילך דמוסיף יוסיף כ"י" הוא סיום הענין והפירוש דיום שפסקו כ"י. ולהעיר דבאיכ"ר שם בא בהמשך לדברי ר"א הגדול ורב מנשיא „המוסיף יוסיף ודלא מוסיף יוסיף". ואח"כ הובא הסעם דר' אבון ור' יוחנן יום שביטל החפר מן מתי מדבר. ובירושלמי שם שלא הובא מאמר ר"א הגדול ורב מנשיא לא הובא בכלל המוסיף יוסיף כ"י.

(21) לשון ר"ג (ועד"ז הוא ברש"י) תענית שם. רשב"ם ב"ב שם.

(*) כנראה הכוונה לנמוקי הג"ל. ראה שוה"ג להערה 18.

ועוד (ועיקר) — אין דעם ענין פון „תבר מגל“ (אלס) „מונעין מלכרות עצים למערכה“ האט זיך דער טאג נישט אויסגעטיילט פון די אלע ווייטערדיקע טעג — דער „מונעין מלכרות עצים“ האט זיך געצויגן ביז ניסן³³ שלאח“.

דעריבער לערנט דער רשב"ם אז דאס מיינט „נשברו הקרדומות“, און דאס איז רב מנשיא מוסיף, אז נישט נאר „לא היו כורתים עצים למערכה“, נאר „תבר מגל“, דעם טאג איז צעבראכן געווארן דער מגל מיט וועלכן מ'האט כורת גע-ווען די עצים.

מ'דארף אבער פארשטיין: אין וואס באשטייט דער עילוי פון צעברעכן די קרדומות, ביז אז צוליב דעם „קרו לי יום תבר מגל“, אז דער טאג ווערט אנגערופן על שם זה?

אויך איז נישט מובן בכללות: פארוואס האט מען געדארפט צעברעכן דעם מגל, ואדרבא — ס'איז דאך אז ענין פון „בל תשחית“³⁴?

דאס וואס מ'האט דעם מגל נישט גע-וואלט נוצן אויף אנדערע תשמישי חול, וואלט מען (בדוחק עכ"פ) געקענט מסביר זיין: היות מ'האט דעם מגל גע-נוצט פאר צרכי קודש, „לכרות עצים למערכה“, האט מען אים נישט געוואלט נוצן אויף ענינים של חול³⁵.

כורתים עצים למערכה (ולהעיר מהגירסא דאיכ"ר שם (כנ"ל הערה 8, 9) ושם ואמר רב מנשיא, אבל באם מפרשים שבא בהמשך לדברי „רבה ורב יוסף דאמרי תרומיהו (הטעם על זה שלא הי' יום לישראל כתיב באב) יום שפסקו משמע דרב מנשיא בא להוסיף בזה.

(33) ראה רשב"ם שם, מניסן ועד ט"ז באב היו כורתים. וראה חזא"ג שם.

(34) ראה לקמן הערה 36.

(35) להעיר מחזא"ג שם: כלומר שכבר נגמרה המצוה ואין צריכין עוד אף למכשירי המצוה שהיא

דער רשב"ם²⁷ אבער טייטשט „שנש" ברו הקרדומות שאין צורך עוד בהן לחטוב עצים“, וואס פון פשטות לשונו איז משמע אז דער שם „תבר מגל“ מיינט (נישט נאר ארויסברענגען אז מ'דארף מער נישט כורת עצים זיין מיטן מגל²⁸, נאר) כפשוטו: מ'האט צעבראכן דעם „מגל“, דעם קרדום (און אזוי איז אויך משמע פון פירוש רש"י²⁹ וואס איז מפרש „שבירת הגרזין“).

און דער הכרח אויף דעם פירוש איז גמרא איז מובן בפשטות

[נוסף אויף דעם וואס דער פשוט'ער טייטשט פון „תבר מגל“ נישט „בטל“ אדער „פסקו“³⁰, איז „שבירת“ (כלי) גרזן]:

לויט דעם פירוש אז „יום תבר מגל“ מיינט כלו"ז אז מ'האט מיטן מגל אויפ-געהערט צו טאן די פעולה פון כריתת עצים, קומט אויס אז רב מנשיא איז מוסיף מיט זיין זאגן אז „קרו לי יום תבר מגל“³¹ אויף דברי רבה ור"י „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה“, נישט בענין נאר — אז דער טאג איז אנגע-רופן ע"ש זה³²?

(27) ב"ב שם ע"ב ד"ה יום תבר מגל. וכ"ה בנמוקי שם.

(28) ראה ערוך השלם שם.

(29) תענית שם.

(30) ראה הלשונות בראשונים שם (הגיל הערה

(26)

(31) ראה חזא"ג מהרש"א (ב"ב שם) ד"ה ולא היו כורתין.

(32) בתרי"ב ב"ב שם: נראה דמית' ראי' מהא דרב מנשיא דעושין ירט כתיב באב לפי שפסקין בו מלכרות עצי מערכה דמדקרו לי יום תבר מגל צ"ל דקרו לי הכי לזכר וטעם היום טוב שעושין בו ביום דאי לאו הכי מאי נפקי' ומאי רבותא דקרו לי הכי. עיי"ש. ומירושו מתאים באם מפרשים דמאמר רב מנשיא בא בהמשך לדברי ר"א הגדול, שבדבריו אינו מבאר שיום זה מיוחד ורק שמי' באב לא היו

ועפ"ז איז מובן ויומתק אז אויך די טעמים אויף, לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב זיינען ענינים וואס זיינען בניגוד והיפך פון די דברים וואס ארעו בתשעה באב³⁹.

בפשטות מובן בנוגע די טעמים, יום שכלו בו מתי מדבר, דער ביטול הגזירה⁴⁰ ניט צו אריינגיין אין ארץ ישראל, און, יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה, וואס זיי זיינען בניגוד (און דער תיקון) צו די צוויי ענינים וואס, בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ⁴¹, (ובת"ב) נלכדה ביתר.

ובנוגע די אנדערע טעמים:

דער ערשטער טעם (ענין) וואס די גמרא ברענגט איז, יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה⁴², ס'האט זיך געענדיקט

עס איז אבער ניט מובן: פארוואס האט מען עס געדארפט צעברעכן? מ'האט אים דאך געקענט איבערלאזן פאר דער כריתת עצים בשנה של- אח"כ³⁶.

ד. וי"ל הביאור בזה: דער מאמר פון רשב"ג, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כ"ו קומט בהמשך (וכסיום) צו דברי המשנה³⁷ בנוגע תשעה באב, וואס איז דער יום האבל בשנה, וואס אין משך השנה איז ניטא נאך אזא יום היפך השמחה והי"ט ווי דער טאג פון תשעה באב — און בקשר לזה איז די משנה ממשיך ומסיים (בענין טוב) אין דעם קצה ההפכי, אז, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים³⁸.

מגל. ולהעיר מספר חסידים סי' תתפח. תתצב. תתצד.

(36) בדוחק י"ל דאינו מתאים להניחו כ"כ הרבה זמן כיון שאז יצטרכו עוה"מ לתקנו (שיהי' ראוי להשתמש בו), ואין עניות במקום עשירות (ע"ד זבחים פח, סע"א ואילך). ומה"ט מובן גם שאין מקום להשתמש בו בשביל כריתת עצים וכי"כ בשביל ענינים אחרים לביהמ"ק (ראה ראב"ד הל' ביהמ"ט פ"א ה"ט ובמפרשי הרמב"ם שם). אבל מ"מ צריך ביאור למה הוצרכו לשברו, שדומה לכל תשחית, ולא הניחוהו או נגזרוהו.

(37) בגמ' הכל משנה אחת. ובמשניות. אמר רבן שמעון בן גמליאל — במשנה בפ"ע.

(38) ראה גם (ובהבא לקמן) קרו אורה לסוף תענית.

(*) ולהעיר דבנוגע למזבח נאמר (יתרו כ, כא) מזבח אדמה תעשה ל', שתהא תחילת עשייתו לשמי (פרש"י שם. וראה מכילתא וצפוני' עה"ת שם. וי"ט.) וא"כ מקום לומר שכן נהגו גם בהמגל ל. מכשירי מצוה (ראה לעיל הערה 35) השייכים למזבח. (ובפרט לפי מ"ש בראב"ד שם (וראה כס"מ שם שכן ס"ל גם להרמב"ם. וראה שאר מפרשי הרמב"ם שם וצפוני' לרמב"ם שם) דלא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' אבל בעזרת נשים ובהר הבית (שהוא חזל ולא נתקדש — פרש"י סוטה מ, ט"ב. ובכ"מ מותר). ואכ"מ.

(39) אף שבפועל זה דלא ה"י י"ט כט"ו באב היינו, שה"י י"ט גדול בזמן המקדש (מג"א סי' קלא סקט"ו. השלמה לשריע אדה"ז שם סיח) — הרי גם עכשיו עכ"פ אין אומרים בו תחנון (שריע א"ח שם סי'). ולהעיר ממאירי למשנה כאן בסופו: כוונת המשנה לבאר שאין להתאש לרוב הצרות אבל כל אשר יענו אותנו כן נרבה בדות ה' אתנו בלכתנו בדרךיו. וראה מראה כהן לסוף תענית מה שגרס בפסקי תוס' תענית (אות כא): אבל י"ט כגון ט"ו באב לא נכלו (מגילת תענית). וראה צפני' דלקמן הערה 42.

(40) ראה ירושלמי שם (הובא בפרש"י תוס' ר"ח תענית שם. ועוד) דומה שביטל הקב"ה אותה הגזירה קשה מעלינו (ועד"ו באיכ"ר שם). וראה פ"ר ר"ת בתורה יום שכלו (ב"ב שם).

(41) ואולי י"ל שלכן בפה"מ להרמב"ם (וכן בריטביא וכלבו סי' סב בשם הראב"ד. ועוד) הובא רק הטעם דיום שכלו בו מתי מדבר כטעם ליום שמחה, כי זהו דבר הראשון שאירע כט"ו באב ונעשה יום זכאי וזה גרם ששאר הדברים יתגלגלו ליום זה (ראה תענית כט, א). וראה מאירי כאן שהביא מתחלה רק טעם זה. ואח"כ הוסיף, ופירשו בדרש, ופירשו בה עוד — שאר הטעמים שבגמרא.

(42) ראה תורה יום שהותרו (תענית שם) פירוש דהיינו י"ט. ושק"ט בארוכה במפרשים

כשבטל האיסור — חלה בעלות שלמה בחלקו וכא"א ראוי לבעלות בכל א"י.

וי"ל אַז דאָס איז ע"ד ומעין די צוויי אופנים בבעלות פון בני ארץ א"י — באופן של ירושה ובאופן של מתנה⁴⁷: מצד דעם ענין הירושה, וואָס גמר ירושה איז כשמחלקין אותה ליורשין לגמרי — איז די הדגשה חלק פרטי צו א שבת פרטי⁴⁸; מצד ענין המתנה פון א"י, איז אדרבא — כל הנותן בעין יפה נותן⁴⁹, נתן הכל און די נתינה איז בשליל מותה⁵⁰. און אפילו בעת האיסור פון לא תסוב נחלה — איז דאָס נאָר וואָס אר"י הוא דרביע עלי⁵¹.

דער אַפּהאַלט פון „לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר“⁵², וואָס דער אויפטו אין דעם איז וואָס „הותרו כו“ ברענגט אַן עילוי ומעלה אין דער כניסה (והתיישבות) בארץ און דערפאַר עש-אוהו יר"ט.

דער ביאור בזה:

כל זמן ס'איז געווען דער איסור פון „לא תסוב נחלה גו“, יעדער חלק אין א"י האָט געמוזט בלייבן ביי דעם שבת צו וועלכן ער איז מלכתחילה צוגע-טיילט געוואָרן — איז: בנוגע צו דעם חלק געווען ניט קיין בעלות שלימה (ער האָט עס ניט געקאַנט איבערגעבן אַן אַנ-דער שבת)⁵³.

בנוגע שאר ארץ ישראל — האָט ער כלל קיין שייכות ניט, אפילו ניט אַן אפשריות לבעלות, אינו ראוי לבעלות. יעדער שבת האָט געהאַט נאָר זיין חלק מסוים⁵⁴.

ההפלאה בספרו פנים יפות (פינחס כו, ה). ועוד. וראה ג"כ ירוש' ב"ק פ"ז ה"ז (וראה ירוש' חגיגה פ"ג ה"ו) עה"פ שחבורה לה יחידו — „עיר שמחברת ישראל זה לזה“ — שמוזה יש ללמוד למעלת שאר שנתחלקה אבל לא לגמרי.

(47) ראה ירושלמי ב"ב פ"ח ה"ב. וראה צפצפי עה"ת לך טו, זח. אלא דשם מפרש דזהו החילוק דכיבוש ראשון וכיבוש שני. וראה לקו"ש חט"ו ע' 100, 107 ואילך.

(48) להעיר מדיו המוכר קברו או דרך קברו כו באין בני משפחה וקוברים שם בעל כרחו משום פגם משפחה (ב"ב ק, ב. רמב"ם הל' מכירה ספכ"ד).

(49) ראה ב"ב גג, א. ושני.

(50) ולהעיר מצפצפי השמטות להל' תרומה (סב, א): ועי' במכילתא פ' יתרו דא"י נתנה על תנאי וביירוש' פ"א דקדושין וב"ב פ"ח לאחר שקראה אותה מתנה כו. אך כך דא"י שייכת לישראל מחמת ב' דברים אחד מחמת ירושה ואחד מחמת דשייכא למין ישראל וזה לא יפקע לעולם.

(51) להעיר מביאור הרי"ם פערלא לסהמ"צ רס"ג ח"ג פרשה כו, שככת בדעת הבה"ג ורס"ג דלאו דלא תסוב נחלה נוהג לדורות ולכן מנהו במנין המצות (ורק הציווי „לאחד ממשפחת מטה אבי תהי' לאשה“ (מסעי לו, ח) הותר ואינה נוהגת אלא בדור של באי הארץ) עיי"ש בארוכה [ושם (קסד, א ואילך) מביא ראי' מגמ' כאן (בתענית וביב) ממש"ר ר"י הטעם על הי"ט דט"ז באב יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה. והוא שלא כפרש"י ורשב"ם ושאר מפרשים, כמש"ש שם בעצמו].

בפי' דברי התוס' ומפרשים שמצד טעם זה הוא יר"ט (סתם) בשוה לשאר יר"ט, ושאר האמוראים מוסיפים טעמים מה ש"לא היו ימים טובים כט"ז — גדול משאר יר"ט (א"ל) רבה ס"י תקפ סק"י הובא בענף יוסף ב"ע תענית (וראה עיון יעקב). מהרי"ץ חיות שם. שרית פנים מאירות ח"ג ס"ז. וראה שרית חיים שאל סניא. וראה גליוני הש"ס להר"י ענגל חגיגה כו, א. ובכ"מ. ובצפצפי השלמה (טו, ג. הובא בצפצפי כללי התהומ"צ ע' ח ס"ז): וזה ר"ל התוס' תענית כו על ט"ז באב דהיינו יר"ט ר"ל היום גופא נעשה יר"ט ושוב לא שייך בטלה מגילת תענית כו (וראה המשך לשונו — הובא לקמן הערה 58 בסופה). וראה שיחת ט"ז באב תשמ"ב.

(43) מסעי לו, ט. וראה בפרטיות בהמובא באנציקלופד"ש שם בתחלתו אם עמדו והתירו או שקיבלו מתחלה שהאיסור הי' רק לדור ההוא. ואכ"מ.

(44) עפ"י המבואר בפנים מתורץ מה שהקשה בתדא"ג ב"ב שם ובגבורת אר"י תענית שם.

(45) אף שישל שאין זה חסרון בבעלות אלא אר"י הוא דרביע עלי. וצ"ע מאי בינייהו. — וראה לקמן בפנים.

(46) להעיר ממעלת דלא נתחלקה לשבטים (בעל

אין חורבן הבית זיינען דא צוויי ענינים: דער חורבן הבית, און ס'איז ניטא קיין ביהמ"ק ובמילא אויך ניט דער סדר העבודות שבו; ס'בית החורבן — וואס בבית שני (וואס איז „חמיר לך“⁵⁹ פונעם חורבן הראשון) איז די סיבה געווען „מפני שהיתה בו שנאת חנם“⁶⁰.

און דער היפך פון די צוויי ענינים⁶¹ האט זיך אויפגעטאן בחמשה עשר באב לויטן טעם⁶², „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה“.

ואמאי הוו קרי ל' בזמנו יום חבר מגל אי לאו כו'. ולהעיר מטעם דרב מתנה, יום שניתנו הורגי ביתר לקבורה, שה' לאחרי חורבן הבית (ראה גבורת ארי תענית שם). ובצפצ"נ שהובא בסוף הערה 42 ממשיך: וא"ש מה דאמר שם טעם דנעשה לאחר חורבן ולא אמרינן כמו הך דר"ה דף י"ט קמייאט בטל כו' ועי' תוס' עירובין ד' מא ע"א גבי קרבן עצים ותענית ד' יב ובפסקי תוס' שם משמע דלא בטלה וע"ש בתוס'.

(59) שו"ע או"ח סתקמ"ט ס"ב. וראה הערה 39. והערה שלפניו.

(60) יומא ט, ב.

(61) ולהטעם „יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל“ מודגש רק הפרט הב' — ענין האחדות. ולהעיר דביהמ"ק (והמזבח) הוא בחלקו של בנימין דוקא (זכחים ק"ה, ב. ושי"נ).

(62) ועד"ז הוא בהטעם דליום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו: גם בזה מודגש ב' הפרטים: א) ענין האחדות היפך סבת החורבן, כי (נוסף ע"ז שאז יוכלו כל ישראל להתאחד גם עם אלה שהוכרחו לילך לפני העגלים אשר עשה ירבעם (מ"א יב, ל), הרי) העלי' לרגל היא ש„חוגגין אליו שלש פעמים בשנה“ (רמב"ם ריש ה' בית הבחירה) שהוא ענין של התאחדות דכל ישראל... (ב) הענין דעלי' לרגל „חוגגין אליו שלש

ובמילא איז מוכן און די שלימות הכניסה לא", עס איז דא בעלות בשלימות און ראוי לבעלות פון יעדער אידן אויף גאנץ א"י⁵², איז נתגלה גע' ווארן⁵³ ווען „הותרו שבטים לבוא זה בזה“⁵⁴.

ה. אע"פ און „חמשה דברים אירעו את אבותינו... בתשעה באב“⁵⁵ און דער ערשטער ענין איז וואס „בתשעה באב נגזרו על אבותינו שלא יכנסו לארץ“, איז אבער דער (עיקר) גזירת התענית בתשעה באב מצד דעם חורבן הבית וואס אירע בוי⁵⁶.

און דעריבער נעמט אן די גמרא און דער טעם העיקרי אויף „לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב“ איז ווייל דאס איז דער „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה“, און ענין וואס איז שייך צום בנין וקיום הבית⁵⁷ — דער היפך פון חורבן הבית⁵⁸.

(52) וראה לקו"ש שם ס"ע 103 ואילך. ושי"נ.

(53) אף שעצם הענין גם דמתנה ניתן כבר בימי אברהם. ואכ"מ.

(54) אח"ל שזהו כענין הב' דבצפצ"נ תרומות שם יומתו ביותר מה הדייט כט"ו באב מצד זה דהותרו השבטים לבוא זה בזה, הוא בניגוד כו' לת"כ, כי ענין זה „דשייך למין ישראל“ לא פקע לעולם גם אחר ת"כ וחורבן הבית. וכמו דהענין דהותרו השבטים כפשוטו והיתר הסבת נחלה נמשך לאחר החורבן.

(55) משנה תענית כו, א.

(56) מאירי למשנה שם. וראה תוד"ה הואיל (ר"ה

יח. ריש ע"ב).

(57) להעיר מחדאג' במשנה תענית שם ד"ה וכה"א „ולפי ענינו נראה דאט"ז באב קאי שטעמי שמתחו אמרינן בגמרא תלמים בבנין המקדש. וראה אוצר בלום לע"י שם.

(58) ובפרט שו"ט (גדול) בזמן בית שני הי' לאחרי (ובמילא תיקון) חורבן בית הא', ולהעיר מהשקו"ט ומחלוקת אם התענו בת"כ בימי בית שני (הובא ונסמך בלקו"ש חט"י ע' 416 הערה 43). וראה תריח ב"ב שם (תחלת לשונו נעתקה לעיל הערה 32): ועוד דרב מנשה (מנשיא) לאחר החורבן הוה... .

(*) ועד"ז כתב בסהמ"צ מ"ע כ: ואליו תהי' ההליכה והעלי' לרגל והקיבוץ בכל שנה. ושם שורש יב כתב: והוא שיהי' לנו בית מוכן יבאו אליו ויחוגו וכו' וכו' תהי' ההקדשה וכו' י"ה הקבוץ במועדים. וראה הלשון בהוצאות הרי"ח העליון והרי"ז קאפח. (** ראה חגיגה כו, א (ופי' ר"ח שם). ירושלמי הנ"ל (הערה 46). גליוני הש"ס חגיגה שם.

וצדקה — בענין הקרבנות

די גדלות פון דער צדקה איז סיי בכמות — און זי ווערט געטאן מיט יעדער יחיד און מיטן גאנצן כלל ישראל, און צו דערמעגלעכן די הקרבת קרבנות היחיד והציבור. און סיי גדלות באיכות, און אנדער סוג צדקה — ווען ניט די כריתת עצים ביז ט"ו באב, איז נאכדעם ניטא עצים הראויים למערכה —

דערמיט איז מובן די הסברה פון ר' אליעזר הגדול: „מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה“ איז ניטא קיין עצים ראויים למערכה, וואס דער-מיט איז מוסבר די פעולה גדולה פון כריתת עצים וואס ווערט נשלם ביז ט"ו באב⁶⁶.

און במילא איז אויך מובן, און דער-מיט ווערט דערגרייכט די שלימות פון (בנין) הבית המקדש: בנין ביהמ"ק איז און עס זאל זיין „בית לה“ מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות⁶⁷ — און דאס ווערט ערמעגליכט ונשלם דוקא בחמשה עשר באב, וואס דעמאלט ענדיקט מען דעם שניידן די עצים למערכה, און דורכדעם ווערט דאס א „בית לה“ מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, ס'איז דא (אויך) די עצים פאר הקרבת הקרבנות ביז צו חודש ניסן שלאח⁶⁸.

ו. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים נאך א דיוק אין דעם ענין: צוליב וואס דארף דא די גמרא ברענגען די ראי, „דתניא ר"א הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה“ — למאי נפק"מ⁶⁹ בנדו"ד די סיבה פונעם הפסק כריתת עצים למערכה? ובפרט און דאס מאכט נאך שווערער צו פארשטיין די סיבה פון דער שמחה פון דעם וואס פסקו מלכרות עצים, וויבאלד ס'איז דאך קיין ברירה ניט געווען, וכו'.

דער הסבר בזה און איז הנותנת: די כריתת עצים למערכה האט אויפגעטאן און במשך כל השנה זאל מען קענען מקריב זיין אויפן מזבח אלע סוגי קרבנות — סיי די קרבנות יחיד, וואס יעדער איינער בפרט דארף ברענגען לחובתו אדער לנדרו אדער בנדבה, סיי די קרבנות צבור פון כלל ישראל וואס יעדער איד האט אין זיי א חלק⁷⁰ (און עס טוט זיך אויף אויך כפרת היחיד לויט די סוגי קרבנות צבור⁷¹).

ד. ה. און די פעולה פון כריתת עצים איז בתוכנה וענינה די מצוה פון צדקה, וועלכע איז „שקולה כנגד כל המצות ובכל תלמוד ירושלמי היא נק' בשם מצוה סתם“⁷², ובפרט ווען מ'איז דאס מקיים באופן הכי נעלה⁷³, וואס דאן איז עס (נאכמער) א מצוה גדולה —

והביאו ללשכה הרי"ז בדוגמת א' ממעלות הכי גדולות בצדקה, ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח כו' כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש כו' (רמב"ם הל' מתע' פ"י ה"ח).

(68) ראה גם לקריש ח"ד (ע' 1104 ואילך), ח"ט (ע' 88 ואילך), לענין נדבת עצים בט"ו באב, כ"ה בו וכו' שבמשנה תענית שם.

(69) רמב"ם ריש הל' בית הבחירה.

(70) ואף שגם בהטעם שיום שביטל כו' שלא יעלו ישראל לרגל מודגשים ב' הענינים (כנ"ל הערה 62), מ"מ בהטעם ד, יום שפסקו מלכרות עצים

פעמים בשנה" הוא חלק וגדר המצוה — המכונים דהמצות עשה לעשות בית לה" (כברמב"ם שם) — בנין ביהמ"ק. וראה לקמן הערה 70.

(63) ראה לעיל הערה 5, 8 הגירסא באיכ"ר.

(64) ראה לקריש ח"ז ע' 27 הערה 47. וש"נ.

(65) ראה ריש מס' שבועות במשנה. במדב"ר פכ"א, כא. וש"נ.

(66) תניא פל"ז (מח, ב), ושם „מפני שהיא עיקר המצות מעשיות ועולה על כולנה“.

(67) גם כפשוטו אלו שכרתו עצים למערכה

אויף א תשמיש חול און ער איז „בטל“, און אפילו ניט בלויז אין דעם וואס (בתוכנה) איז דאס א מצוה גדולה פון צדקה און סיוערת דורכדעם א „בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות“ — נאר נאכמער: עס איז אויך געווען דער תכלית המכוון פון בנית הבית (והמזבח הקרבת הקרבנות)⁷² — דאס וואס דער מזבח איז „נברא להאריך ימיו של אדם“ ע"י הקרבת הקרבנות עליו האט זיך אויפגעטאן און אויסגעדרוקט אין דעם טאג ובגמר כריתת עצים (נאך איידער מ'האט געבראכט די עצים במקדש על המערכה — די אלע טעג ביז ניסן) אין דעם „תבר מגל“ — „נשברו הקרדומות“, ד.ה. שוין דעמאלט (בט"ו באב) איז מען פועל, מען צע-ברעכט (און מבטל) דעם ענין הפכי פון מזבח (והקרבת הקרבנות), ברזל וואס איז נברא לקצר ימיו של אדם.⁷³

און דערפאר האט מען דעם קרדום של ברזל צעבראכן,⁷⁴ כפשוטו: היות אז פון דעמאלט אן איז ער מער ניט מסייע אין דער כריתת עצים למערכה לחובב און עס בלייבט אין אים בלויז דער ענין הפכי (וואס נברא) לקצר ימיו של אדם — דעריבער איז מן הראוי אז מ'זאל דאס (מבטל זיין) צעברעכן.⁷⁵

72) להעיר מדעת ר"א (שבת קל, א) ד.כורתינן עצים (בשבת) לעשות פחמים לעשות ברזל בשביל אימל למילה. ולהעיר מהמבואר במ"א (ראה לקריש חיי" ע' 187 ואילך. ובכ"מ) גבדרי הכשר מצוה ופעולה המוכרחת למצוה וכי"ב שנעשה מעין החשיכות וגדר המצוה.

73) עפ"י יומתק יותר ההמשך בגמ' „מכאן ואילך דמוסיף (יוסיף חיים על חיי) דלא יוסף כו“.

74) וצ"ע בלשון הרשבים „שנשברו הקרדומות ות“, כאילו נשברו מעצמם. משא"כ בלשון רש"י תענית „שכרת הגרזן“.

75) ובמילא אין בזה משום כל תשחית, שהוא רק כשעושה דרך השחתה וקלקול (ש"ע אדה"ז חלק ח"מ הל' שמירת גוי"ב וכל תשחית סט"ו).

ז. אויף דעם איז מוסיף רב מנשיא „וקרו ל' יום תבר מגל“, אז מיטן הפסק כריתת עצים טוט זיך אויף נאך א טיפערער ענין אין שלימות פון בנין הבית (ניט נאר וואס דורך דער „מצוה גדולה“ ווערט „בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות“):

די משנה⁷⁶ זאגט וועגן דעם איסור פון נגיעת ברזל באבני המזבח (וואס דער אבן ווערט פסול, מקען (מיט עס) ניט בויען א מזבח) „שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם“.

און דאס איז רב מנשיא אויסן צו מוסיף זיין (לפי רש"י ורשב"ם) מיטן ענין פון „תבר מגל“ — „שכירת הגרזן (של ברזל)“: דער עילוי פון ט"ו באב, ווען „פסקו לכרות עצים למערכה“, בא-שטייט ניט נאר אינעם אויפטאן (בפשטות) א הכשר מצוה (וואס דער-פאר האט מען דעם מגל ניט גענוצט

למערכה מודגש א) ענין האחדות — היפך דשנאת חנם ביותר, כ"ל בפנים. ב) גם ענין דבנין הבית מודגש יותר, כ"י 1) כריתת והכנת עצים למערכה הוא מעשה בפועל וחלק מהמערכה והקרבת הקרבנות. 2) ענין הא' שבהמ"ע הוא „לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות“, ואח"כ ממשיך „וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה“, ועוד ועיקר, גם השלימות דחוגגין שצ"ל עולת רא"י — ולא יראו פני ריקניים — בא ע"י כריתת עצים למערכה כו'.

76) מדות פ"ג מ"ד. מכילתא ופרש"י יתרו כ, כב. וראה חינוך מצוה מ.

(*) משא"כ יום שביטל... שלא יעלו ישראל לרגל: א) שלא הי' בזה פעולה (ושייכות לבנין הבית). ב) אמר לאיזה שירצו יעלו, וגלו ישראל בימיו. על ידי ששטם את הקולר מצאורו ותלוי בצואר הרבים יאמר כל עמא יסקון אלא מאן דבעי מיסוק יסוק? (ירושלמי תענית שם. איכ"ר שם. **) והבא ולא הביא עולה לא דין שלא עשה מ"ע אלא עובר על ל"ח שנאמר ולא יראו פני ריקניים (רמב"ם הל' חגיגה בחזו"ח).

צדיקים) צוזאמען, כמשנ"ת בארוכה במ"א⁸⁰.

און „ביום ההוא" פון לעת"ל וועט זיין דער „תבר מגל", בכל העולם כולו „וכתתו חרבותם לאתים גו' לא ישא גוי אל גוי חרב"⁸¹, און עס וועט מקוים ווערן בשלימות דער ענין פון „להאריך ימיו של אדם"⁸² — אתם קרויין אדם⁸³ — אריכות ימים ושנים אין דעם זמן פון תחיית המתים⁸⁴ לעת"ל⁸⁵, ביי „כל ישראל" וואס „יש להם חלק לעוה"ב" שנאמר⁸⁶ ועמך כולם צדיקים, אזוי אז אלע אידן וועלן זיך באטייליקן אין דעם „מחול לצדיקים" וואס „עתיד הקב"ה לעשות".

במהרה בימינו ממש.

(מש"חיות ט"ו וכ' מנ"א תשל"ט)

ח. ע"פ הנ"ל אז דער תוכן פונעם יו"ט חמשה עשר באב איז דער ענין האחדות⁸⁷ צווישן אידן — דער היפך (תיקון וביטול) פון שנאת חנם, וואס איז געווען די סיבת החורבן — איז מובן וואס דער יו"ט ושמחה פון ט"ז באב איז באשטאנען אין דעם וואס „בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים"⁸⁸, אז ניט קוקנדיק אויף די פארשידענע חילוקים צווישן זיי — ייפיות, מיוחסות, מכו-ערות, ווי די ברייתא⁸⁹ רעכנט אויס וויי-טער — גייען זיי אלע אין איין מחול, בשלום ואחדות.

און נאכמער: זיי זיינען דאן געווען אנגעטאן „בכלי לבן שאולין" שלא לבייש⁹⁰ את מי שאין לו⁹¹ — ווי די גמרא⁹² איז ממשיך ומפרט דעם סדר: בת מלך שואלת מבית כהן גדול בת כה"ג מבית סגן כ"י — וואס די הנהגה ברענגט ארויס נאך מער און שטארקער די שלימות פון דעם שלום ואחדות ביז אז די וואס געהערט צום חשוב'ערן סוג איז „שואלת" — בעט, לייט, און איז זיך מכניע ומקבל פון דער וואס באלאנגט צו א סוג יותר נמוך וכו',

און אין דעם זעלבן ענין איז אויך דער סיום המסכת: עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר⁹³ ואמר ביום ההוא גו' — דעמאלט וועט זיין די שלימות האחדות וההתכללות פון אלע אידן (ועמך כולם

- (80) לקריש חייט ע' 86 ואילך.
 (81) ישע"י ב, ד.
 (82) להעיר מהסיום בתנחומא יתרו בסופו.
 (83) יבמות סא, רע"א.
 (84) רעפ"ז יש לקשר הסיום לתחלת המס' מוכיירי גבורת גשמים בתחיית המתים, ד. מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעוה בתחיית המתים (תענית ז, רע"א). ובירושלמי תענית בתחלתו: כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם. ולהעיר מדב"ר פ' תבוא (פ"ז, ז) דביום ירידת גשמים כולם שמחים (וד"ה במד"ר פ' תבוא — ש"ת תרכ"ח סיום המאמרים תרכ"ז).
 וראה ריטב"א בתחלת המס'. טור או"ח ס"י קיד. וש"ע אדה"ז שם.
 (85) כי אף שנאמר „והוא יושב ביניהם בגן עדן", הרי מפשטות הלשון „עתיד הקב"ה לעשות מחול" וכן מהכתוב שהביא „ואמר ביום ההוא" (ראה שמ"ר ספכ"ג) אולי יש לומר שהמדובר לעת"ל בעוה"ב, אחר התחי' שגם אז יהי מקום דג"ע בעולם. וראה לקרא ואתחנן ז, ב. לקריש חט"ז ע' 143 הערה 44.
 לקמן ע' 66 הערה 76.
 (86) סנהדרין ר"פ חלק.
 (87) ישע"י ס, כא.

- (76) וכמדומש גם בזמן עצי הכהנים והעם (שמתנדבים עצים). והיו מקריבים קרבן אותו היום (ישע"י שם) כ"י בחמשה עשר בו (באב) בני תואו בן יהודה ועמהם כהנים וזוים וכל מי שטטה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות (משנה תענית כ, א).
 (77) במשנה שם ע"ב.
 (78) לא, א.
 (79) ישע"י כה, ט.

חמשה עשר באב *

וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש (שנתחנך ביום הכפורים, רש"י לר"ף שס"י רע"ב¹⁰) שיבנה במהרה בימינו¹¹.

בגמרא¹² (אויף דער משנה) ברענגט מען א ברייתא, אז אין די „בנות ירושלים (ישראל)“ זיינען געווען כמה סוגים („משפחות“): „יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי, מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים מכוערות שבהן מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים כו“.

לויט דער גירסא אין עין יעקב¹² קומט צו א פערטער סוג¹³ (קודם דעם פאל פון „מכוערות“), עשירות שבהן אומרות תנו עיניכם בבעלי ממון¹⁴.

אויך אין ירושלמי¹⁵ אין ער מפרט סוגים אין „בנות ירושלים“, אבער מיט א שינוי: אַנשטאַט צו רעכענען דריי (אָדער פיר) סוגים, רעכנט ער נאָר צוויי

א. די משנה זאגט בסיום מס' תענית¹: „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באבי וכויה"כ שבהן כו' ובנות ירושלים (ויש גורסים²: ובנות ישראל) יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה שקר' החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ואומר' תנו לה מפרי יד' ויהללו בשערים מעש' וכן הוא אומר' צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה מתן תורה (יום הכפורים שניתנו בו לוחות האחרונות, רש"י)

י' וסיום מס' תענית (דירושלמי ובבלי).

(1) כו, ב.

(2) ויש לומר השייכות לסיום המס' — כי סיום מס' תענית הוא בענין של „סיום“ (וביטול) של ענין התענית [ולהעיר שגם סיום הל' תעניות להרמב"ם הוא בענין של ביטול (והפיכת) הצומות לעתיל לששון ולשמחה ולמועדים טובים]. והסיום הוא בענין הירט דט"ו באב, שענינו — (ההפיכה) לירט באותו החודש של התענית דתשעה באב ועוד יותר מירט דתהי"צ וזה"ס, עלי ביותר לאחר ירידה ביותר (אוהת) נ"ך (ח"ב) איכה ע' אצו. וד"ה נחמו עת"ר בארובה ועוד).

(3) ראה שנוי נוסחאות למשניות, ושי"נ וראה לקרש הי"ט ט"ו באב (וסיום מס' תענית) ע' 80 הערה 2.

(4) הפסוקים שקר החן גר' תנו לה גר' לא הובאו במשנה בירושלמי (ועוד — ראה שינוי נוסחאות למשניות ודק"ט), וראה לקמן הערה 30.

(5) משלי לא, ל.

(6) שם, לא.

(7) שה"ש ג, א.

(8) ע"פ גמרא שם ל, ב.

(9) ולולא דמסתפינא הייתי אומר שכצ"ל גם בפרש"י שבש"ס — ועפ"י בטלה התמי' גדולה שאין רש"י מפרש זה בש"ס.

(10) וראה חדא"ג מהרש"א ותויר"ט שם.

(11) לא, א.

(12) ומסתבר לומר, שבענין של אגדתא יש להעדיף גירסת ר' עקי' כי נוסף על השייכים ללימוד כל הגמרא — נוספו גם לומדי האגדה, ומכיון שרוב לומדי האגדה הוא בעין יעקב (כמנהג ישראל), הנוסחאות שבו מבוררות יותר, ע"ד מ"ש הרשב"א (שרית המיוחסות להרמב"ן ס"י צו) בנוגע לרובי השבועים בנוסחאות הירושלמי מפני, מעוט השגחת הלומדים כו'.

(13) וכמו שמקדים (בע"י שם): ארבע משפחות

היו בא"י.

(14) בסיום מס' תענית.

י' ראה בארובה לקרש חס"ז ע' 413 ואילך.